

ЄВГЕН ГРЕБІНКА

ШКОЛЯР ДЕНИС

ЄВГЕН ГРЕБІНКА

ВИДАВНИЦТВО ДИТЯЧОЇ ЛІТЕРАТУРИ «ВЕСЕЛКА»
Київ 1970

Відомий український байкар Євген Гребінка (1812—1848) у своїх байках висміює людські вади, показує безправ'я селян та жорстоку сваволю поміщиків.

У байці «Ведмежий суд» письменник хоч і говорить про суд Ведмеда та Вовків над Волом, але має на увазі розправу царських суддів над селянами-грудівниками. Панів, які занадто пишються своїм походженням, письменник висміює у байці «Пшениця». Він глузливо називає їх пологою, що завжди, як сміття, плаває зверху.

Повчальні, широко відомі байки Євгена Гребінки: «Віл», «Цап», «Школяр Денис», «Лебідь і Гуси», «Соловей», «Рибалка» та інші, — безперечно, сподобаються маленьким читачам.

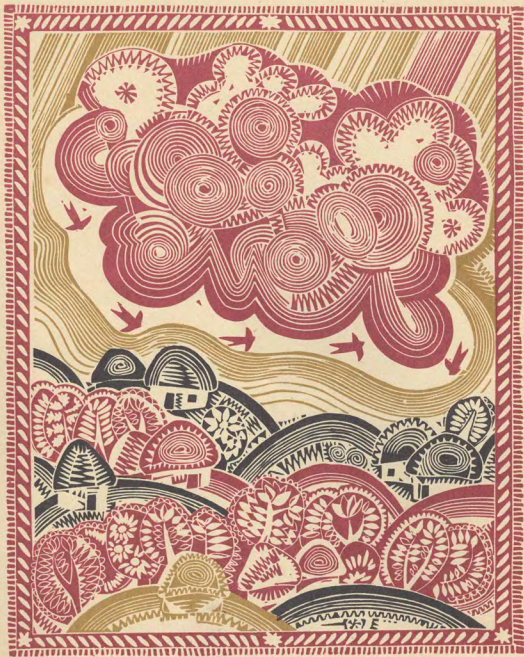
Художник О. Мартинець

ДЯДЬКО НА ДЗВІНИЦІ

Заліз мій дядько на дзвіницю
Та, знай, гука: — Оце комедія яка!
Всі люди на землі — мов ті перепелиці,
Здається більший з них не більше п'ятака,
Гай, гай! Які ж вони дрібненькі,
Так ось коли я їх як треба розібрав!

А мимо йдучи, хтось на дядька показав
Та, далекі, мене спитав:
— Що то таке, чи шур, чи горобець маленький?

СОНЦЕ ТА ХМАРИ

Ось Сонечко зійшло, і світить нам, і гріє,
І божий мир, як маківка, цвіте,
На небі чистому ген Хмара бовваніє.
Та Хмара надулась і річ таку гуде:
«Що вже мені це сонце надоїло!
Чого воно так землю веселить?
Хоч я насуплюся, воно таки блищить.
Я полечу йому назустріч сміло,
Я здужаю його собою затемнить».
Дивлюсь — і Хмарами півнеба замостило,
На Сонечко мов ніччю налягло.
А Сонце вище підплило.
І Хмари ті позолотило.

ВЕДМЕЖИЙ СУД

Лисичка подала у суд таку бумагу:
Що бачила вона, як попелястий Віл
На панській винниці пив, як мошенник, брагу,
Їв сіно, і овес, і сіль.
Суддею був Ведмідь, Вовки були підсудки.
Давай вони його по-своєму судить
Трохи не цілі сутки.
— Як можна гріх такий зробіть!
Воно було б зовсім не диво,
Коли б він їв собі м'ясиво,—
Ведмідь сердито став ревіть.
— А то він сіно їв! — Вовки завили.
Віл щось почав був говорити,
Да судді річ його з починку перебили,
Бо він ситенький був. І так визначили,
І приказали записать:
«Понеже Віл признався попелястий,
Що він їв сіно, сіль, овес і всякі сласті,
Так за такі гріхи — його четвертувать
І м'ясо розідрать суддям на рівні часті,
Лисичці ж ратиці оддать».

ВЕРША ТА БОЛОТО

Рибалонька, митець усе в воді ловити,
Бажаючи піймать в'юнів,
В Болото Вершу засторчив.
Довгенько щось вона там мусила сидіти,
Язик жіночий є, да нічого робити
(А зроду, мабуть-то, що не плоха була),
Так лаяти Болото почала:
— Оце поганая багнюка!
Глянь, пузириться як, знічев'я клекотить,
Тут певнее ніщо ні ходить й ні сидить,
Одна черва, мовляв, кишить,
Да деколи повзе по куширу гадюка.
Уже коли б тут воленька мені!..
Таке ж бридке, таке мерзенне,
Поржавіло, від жабуру зелене,
Не хочеться паскудиться в багні,
А то б...

Що ж їй Болото одвічало?
— Де ж ти сама, добродійко? — спитало.
А Верша гомонить на дні.

В І Л

«Мабуть, на небі звісно стало
(Про себе Віл в кошарі гомонів)
Про те, що весь мій вік я все за двох робив,
Да й витерпів таки чимало,
Що в плузі силкувавсь, копиці волочив,
Ізранку у ярмі до півночі ходив
І ще щодня бував і битий!
Хазяїна не раз я проклинав,
Тепер зовсім не той хазяїн став:
У мене вдосталь їсти й пити,
Несуть мені і солі, і крупів,
Вівса і висівок; наїстись трьом би стало».
Аж тут хазяїн шасть у хлів
І, взявши за роги, Вола під ніж повів,
Бо сказано — його годовано на сало.
Ти змалку так любив мене, як пугу пес...
Чого ж так лашишся тепер до мене, Іване?
Чи знаєш, що як ти чоломкаться ідеш,
Чогось мене морозить стане.

ГОРОБЦІ ТА ВИШНЯ

Глянь, глянь, летять, да їх летить чимало,
Куди оце летять з оселі Горобці?
Дивлюсь, у сад побрались молодці.
На Вишеньці їх геть-то насідало,
І бенкет зараз підняли;
Цвірінькають, джеркочуть, знай, на Вишні,
Із ранку самого до пізньої пори.
Я простий чоловік, то й взяв собі на мислі,
Що Вишеньці моїй предобре у саду,
Що їй превесело, бо як край неї йду
Або і так коли зирну у сад із хати,
Все зволють Горобці по гілочках скакати.
Ось тиждень як не був, дивлюсь — кат його ма!
На Вишеньці гостей нема.
Чого, лишень, вони літати перестали?
Як розібрав, бодай і не казати!
Ох! Поти жевжики вчашали,
Поки всі ягоди на Вишні обдзюбали,
Тепер до бідної ніколи не летять.

РОЖА ТА ХМІЛЬ

Охріме, дядечку! Будь ласкав, схаменись:
Ти чоловік і з хлібом, і з волами,
І грошики у тебе завелись,—
Який тебе лихий ізніс
І побратав з панами?
Покинь їх, хай їм цур, із ними не водись,
А то, коли к тобі не заверни у хату,
Ти з благородієм сидиш запанібрата
І чарка каторжна гуляє на столі.
Чи то в село лихий примчить якого
Паничика, мовляють, судового,
Та сарана живе на твоєму добрі.
Або і возний сам, червоний, ніби квітка,
Деньків по п'ятеро кружляє у тебе,
А коней-калічі повнісінька повітка
Твоє сінце скубе.
Тим часом хліб давно у полі половіє,
Його і птиця б'є, і вітер марно сіє,
А дядько мій гуля;
З письменними по чарці да по чарці,
Останній шаг¹ витрушує шинкарці.
Рівняться з ними нам сам бог не позволя;
То сказано: пани — щоб день у день гуляли,
А ми, неграмотні, щоб хліба заробляли.

¹ Шаг — півкопійки.

Охріме! Не зробишь сміховищем села,
Покинь, кажу, панів, водиться з ними годі!
Ось слухай. У мене недавно на городі
Червона Рожа зацвіла,
І треба ж, на біду, край неї Хміль пустився,
Іспершу гарно страх з сусідкою він жив.
Дивлюсь, аж приятель за гілку зачепився,
А трохи згодом глядь — всю Рожу обповив.
І бідная вона змарніла,
Поблідла, далі пожовтіла;
А проклятуший Хміль, як рута, зеленів.

Я Ч М І Н Ї

С и н

Скажи мені, будь ласкав, тату!
Чого ячмінь наш так поріс,
Що колосків прямих я бачу тут багато,
А деякі зовсім схилилися униз?
Мов ми, неграмотні, перед великим паном,
Мов перед судовим на стійці козаки.

Б а т ь к о

Оті прямії колоски
Зовсім пустісінькі, ростуть на ниві даром,
Котрі ж поклякнули — то божа благодать:
Іх гне зерно, вони нас мусять годувать.

С и н

Того ж то голову до неба зволить драть
Наш писар волосний, Онисько Харчовитий!
Аж він, бачу...

Б а т ь к о

Мовчи! Почують — будеш битий.

ГАЙ ТА СОКИРИ

По гаю темному туга велика ходить,
Сокири й Топори затіяли війну,
Гай хочуть сплюндровать і пуці всі пошкодить.
Війна ця навела на дерево суму;
Дуби задумались, Осики затреміли,
І Клен гнучкий і В'яз із лиха вниз нагнувсь.
Аж ось Сокири вже в гаю забрякотіли,
І Дуб найстарший усміхнувсь.
— Не бійтесь! — він гукнув. — Того і я жахався,
Як з топорищами ці навісні придуть,
Аж дерев'яний рід заліза одцурався,
Без дерева вони самі нас да не втнуть,
Ото було б... але — нехай йому абищо,
Якби з Сокирами прийшли і топорища,
Тоді-то був би нам капут. —
І справді, скільки тут Сокири не бряжчали,
Ні дубчика, ні липки не стяли.
І тільки де-не-де що кору пописали,
Да і додому з тим пішли.

РИБАЛКА

Хто знає Оржицю? А нуте, обзивайтесь!
Усі мовчать. Гай-гай, які шалопаї!
Вона в Сулу тече, у нашій стороні.
(Ви, братця, все-таки домівки не цурайтесь!)
На річці тій жили батьки мої,
І панства чортів тиск: Василь, Іван, Микола,
Народ письменний страх,
Бував у всяких школах,
Один балакає на сотні язиках;
Арабську цифиру, мовляв, закон турецький,
Все тямлять, джеркотять, як гуси, по-німецьки,
Подумаєш, чого-то чоловік не зна.
Та не об тім, бач, річ. Усю торішню зиму
Рибалка ятером ловив в тій річці рибу;
Рибалка байдуже, аж ось прийшла весна,
Пригріло сонечко і з поля сніг погнало,
У річку сніг побіг, і Оржиця заграла,
І ятір, граючи, водою занесла.

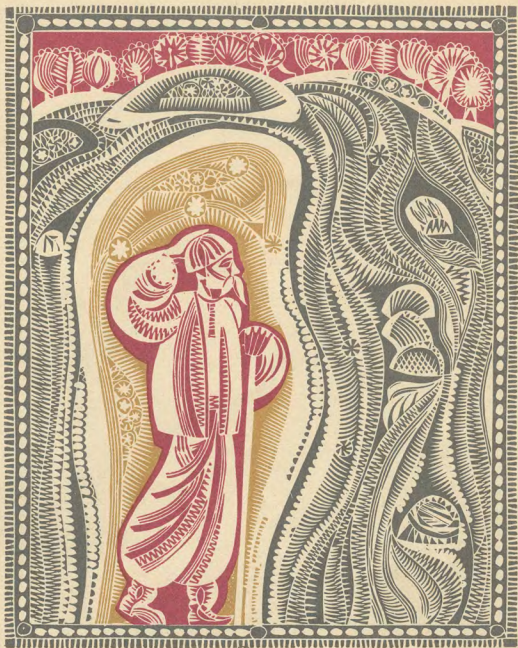
— Уже ж вона мені отут сидить в печінках,
Ся річка каторжна! — Рибалка став казать.—
Куць виграв, куць програв¹, ось слухай лишень,

жінко:

Піду я до Сули скажену позивать! —
І різні деякі казав сердега речі,
І з злості, як москаль, усячину гукав;
А далі почепив собі сакви на плечі,
У люльку пхнув вогню, ціпок у руки взяв,
І річку позивать — до річки почвалав.
Чи довго він ішов, чи ні — того не знаю,
Про те ніколи сам Рибалка не казав,
А тільки він дійшов, як слідує, до краю.
Сула шумить, гуляє по степах.
Рибалка дивиться і очі протирає:
Не вірить сам своїм очам,
Бо по Сулі — чорти б їх мучив матір,
Пливуть хлівці, стіжки, діжки, усякий крам
І бідного його нирає ятір!
Здихнув Рибалонька да і назад поплівсь.
А що, земляче, пожививсь?

Ось слухайте, пани, бувайте ви здорові!
Еге, Охріменко дурний:
Пішов прохати в повітовий,
Що обідрав його наш писар волосний.

¹ Або пан, або пропав.

БУДЯК ТА КОНОПЛИНОЧКА

— Чого ти так мене, паскудо, в боки пхаєш? —
На Конопличку в степу Будяк гукав.
— Да як рости мені? І сам здоров ти знаєш,
Що землю у мене з-під корінця забрав!..
Бува і чоловік сьому колючці пара:
Людей товче, та й жде, щоб хто його кохав.
Я бачив сам таких і, може б, показав,
Да цур йому! Боюсь: розсерджу комісара.

СОЛОВЕЙ

— Хто не вгадає? Я?
Оце городять небиліцію!
Щоб не пізнав я Солов'я,
Щоб не пізнав цю гарну птицю;
Як тільки оком наведу,
То і вгадаю, де співака! —
Так дядькові казав небіж, Грицько Підсака.
— Ходімо, я тебе до лісу поведу,
Усякої там птиці є багато.
Та буде сором, пане-брате,
Коли б ти Солов'я ізразу не пізнав,—
Грицькові дядько одвічав.
І ось вони дійшли до гаю;
По гаеві усякий птах літає,
Щебече хто, хто свище, хто гуде,
Аж округи луна іде.

Небіж

Ось, ось де Соловей! Який червоногрудий!
А дметься як, мабуть, великий пан!
Уже то неспроста в нього такий жупан.

Дядько

Та годі, годі, Грицьку, буде
Ту погань, Снігіря, хвалить!
Ся птиця не співа, а як усе щебече,
Вона в гурті як-небудь засвистить;

А більше, голову похнюпивши між плечі,
Насупившись сидить.

Н е б і ж

Так цитьте, лишень, ось я зараз угадаю:
Я сучий син, коли оце не він!
Увесь мов золотий, а крильця чорні має.

Д я д ь к о

Та буде, Грицьку, сучий син:
Се просто Іволга зоветься,
Вона із саду в сад літа,
То вишні гарно об'їда,
То оббива горох, а в співи не вдається.

Н е б і ж

Так ось коли побачив співака!
Яка мальована та штучна птиця!
Вертиться, джеркотить, по дереву скака —
Оце-то Соловей!

Д я д ь к о

Се навісна Синиця!
І довго так небіж дурненький
Між птицями знаходив Солов'я,
А Соловей собі сіренький
Над ним співав, сховавшись між гілля.

ЛЕБІДЬ І ГУСИ

На ставі пишно Лебідь плив,
А Гуси сірії край його поринали.
— Хіба оцей біляк вас з глузду звів? —
Один Гусак загомонів. —
Чого ви, братця, так баньки повитріщали?
Ми попелясті всі, а він один між нас
Своє пендючить пір'я біле!
Коли б ви тільки захотіли,
Щоб разом, стало бить, вся бесіда взялась,
Ми б панича цього якраз перемастили. —
І завелась на ставі геркотня,
Гусине діло закипіло;
Таскають грязь і глей зо дна
Да мажуть Лебеда, щоб пір'я посіріло.
Обмазали кругом — і галас трохи стих;
А Лебідь плись на дно — і випурнув як сніг.

ШКОЛЯР ДЕНИС

Миряни, слухайте, щось маю вам сказати:
От цих різдвняних свят, на самої Меланки,
Дурний школяр Денис, запригіши Шкапу в санки,
Із школи поспішав до батька ночувать,
Щоб завтра по закону,
Як слідує, пашнею засівать.
Пізнавши Шкапа шлях додому,
Смикнула раз, другий — і хлопця понесла,
Хоч здержав він її, да злість його взяла,
Хотів би проучить, да бить її боявся,
А треба ж і себе чим-небудь показати,—
Так по оглоблях ну малахаєм¹ шмагать.
Як тільки пан із паном зазмагався,
Дивись — у мужиків чуприни вже тріщать.

¹ М а л а х а й — батіг.

ВОВК І ОГОНЬ

У лісі хтось розклав Огонь.
Було то восени вже пізно;
Великий холод був, вітри шуміли грізно,
І біла ожеледь, і сніг ішов, либонь;
Так, мабуть, чоловік біля багаття грівся,
Та ідучи й покинув так його.
Аж ось, не знаю я того,
Як сірий Вовк тут опинився.
Обмерз, забовтався, мабуть, три дні не їв,
Дрижить, як мокрий хірт, зубами, знай, цокоче:
Звірюка до Огню підскачив,
Підскачив, озирнувся, мов тороплений сів
(Бо зроду вперше він огонь узрів),
Сидить і сам собі радіє,
Що смух¹ його Огонь, мов літом сонце, гріє,
І став він обтавять, аж пара з шерсті йде.
Із льоду бурульки, що, знай, кругом бряжчали,
Уже зовсім пообпадали.
Він до Огню то рило підведе,
То лапу коло жару сушить,
То біля полум'я кудлатий хвіст обтрусить.
Уже Огонь не став його лякати.
Звірюка думає: «Чого його бояться?
Зі мною він як панібрат».

¹ С м у х — смушок, міх звіра.

Ось нічка утєкла, мов стало розсвітать,
Мов почало на світ благословляться.
«Пора,— Вовк думає,— у лози удирать!»
Ну, що б собі їти? — ні, треба попрощаться:
Скажений захотїв Огонь поцілувать,
І тільки що простяг своє в багаття рило,
А полум'я його дощенту обсмалило.
Мій батько так казав: — З панами добре жить,
Водиться з ними, хай тобі господь поможе,
Із ними можна їсти й пить,
А цілувать їх — крий нас боже!

ПШЕНИЦЯ

Я бачив, як пшеницю мили:
То щонайкращее зерно,
У воду тільки плись, якраз пішло на дно,
Полова ж навісна плыве собі по хвилі.

Привів мене господь побачить і панів:
Мов простий чоловік, там інший пан сидів,
Другі, задравши ніс, розприндившись, ходили,
І здумав зараз я, як тільки поглядів,
Що бачив, як пшеницю мили.

Ц А П

— Мабуть, нема уже на світі правди!
Мабуть, вона уже за море утекла!
Чим я од Муцика поганший справді?
А пані те щеня учора привезла,
Сьогодні вже йому і дзвоник почепили...
Да як моторно він бряжчить,
Як Муцик, бубличком задравши хвіст, біжить
Та гавкає на мир щосили!
Так навіжений Цап на весь окіл гукав.
Хазяїн, річ таку почувши
(А по-цапиному він дещо розмишляв),
Йому дзвінок на шию намотав.
Здурів скажений Цап, ріжки назад загнувши,
Махнув борідкою, замакав, заскакав,
І геть-то честію такою запишнівся,
Да швидко став їй і не рад:
Бо тільки Цап стрибне у панський сад,
На шиї дзвін дзень-дзень! Народ заворушився
І гостя втришия в кошару мусять гнать.
Прийшлось бідасі пропадять.
Пройшло йому те врем'я, що, бувало,
Майнув, де здумавши, куди б то ні попало,
Поїв, пообгризав, і слід пропав,
А вибіга і долинки, і гори,
Де був — то пожививсь; ніхто того не знав.
Еге, я правду вам сказав:
Нащо було Паньку прохаться в прокурори?

З М І С Т

Дядько на дзвіниці	3
Сонце та Хмари	5
Ведмежий суд	6
Верша та Болото	8
Віл	9
Горобці та Вишня	10
Рожа та Хміль	12
Ячмінь	15
Гай та Сокири	16
Рибалка	17
Будяк та Конопли- ночка	20
Соловей	21
Лебідь і Гуси	24
Школяр Денис	25
Вовк і Огонь	26
Пшениця	29
Цап	30

13 коп.

ДЛЯ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Гребинка Євгеній Павлович. ШКОЛЬНИК ДЕНИС. БАСНИ.

(На українському мові)

Редактор В. А. Мазиха. Художній редактор Г. Ф. Мороз. Технічний редактор Т. І. Розум. Коректор Г. В. Клиш. Здано на виробництво 2. VIII 1970 р. Підписано до друку 2. XI 1970 р. Формат 70×90^{1/2}. Папір № 2. Фіз. друк. арк. 2. Умовн. друк. арк. 2,34. Обл. вид. арк. 1,73. Тираж 100 000. Зам. № 796. Ціна 13 коп. Видавництво «Пісемка», Київ, Хрива, 34. Друкоffsetна фабрика «Атлас» Комітету по пресі при Раді Міністрів УРСР, Львів, Зелена, 20.